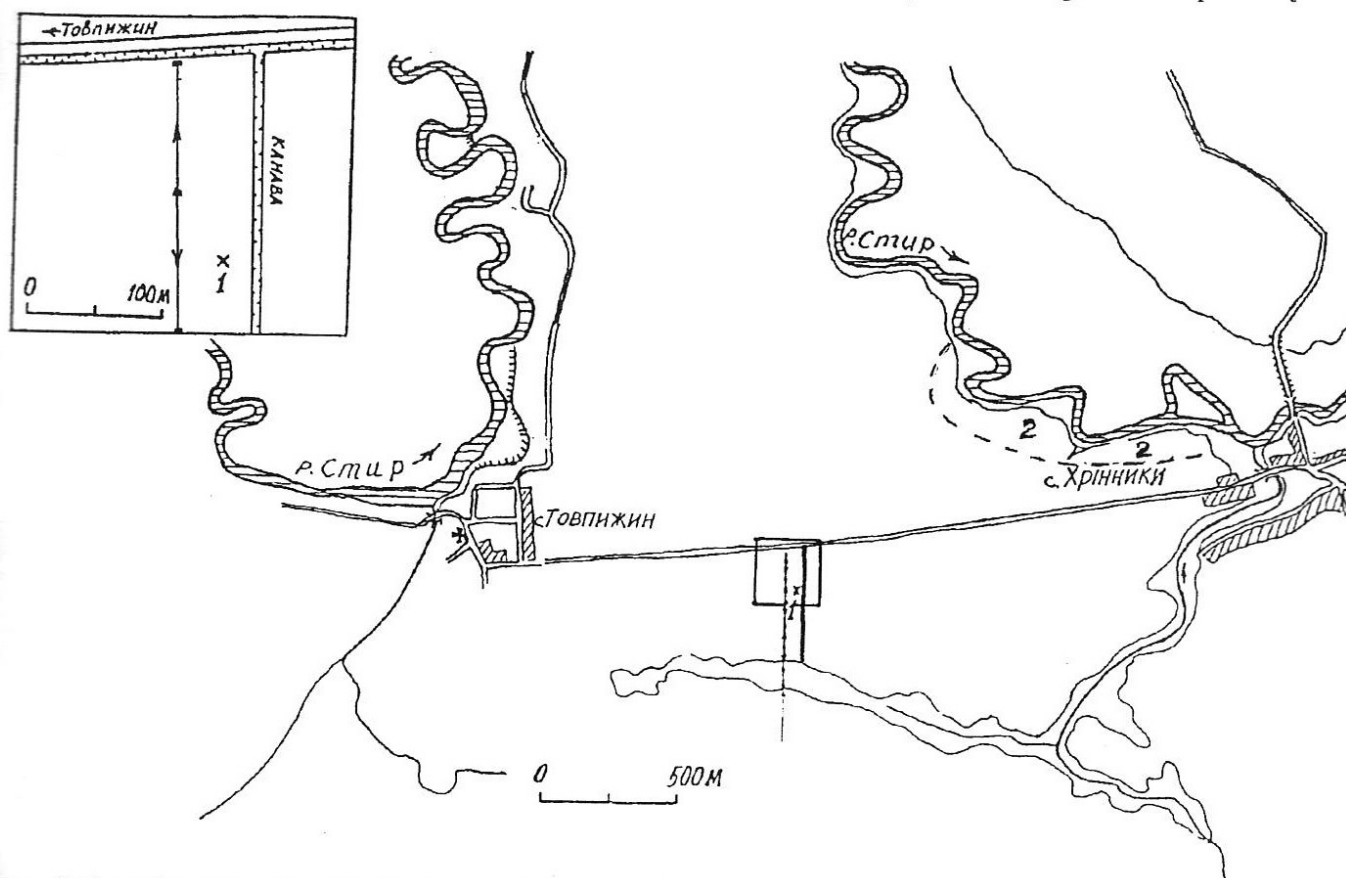

Jurij Malejew, Bogdan Pryszczepa

Nowy grób kultury amfor kulistych na Wołyniu

Jesienią 1994 r. podczas orki na polu koło wsi Towpyżyn Młynowski, obl. Równe, pług wyorał płytę kamienną, która przykrywała grób kultury amfor kulistych. Odkrywca naruszył częściowo zachodnią część grobu i wydobyl część zabytków, które przekazał następnie do muzeum w Młynowie. W tym samym czasie pracownicy muzeum z Równego i Młynowa rozpoczęli badania archeologiczne stanowiska. Jesienią 1995 r. były one kontynuowane przez Bogdana Pryszczepę.

Stanowisko położone jest na prawym brzegu rzeki Styr pomiędzy wsiami Towpyżyn i Chrinnyky (ryc. 1). Płaski w tym miejscu teren obniża się w stronę południa ku dolince strumyka. Około 1 km na północny-wschód w okolicach wsi Chrinnyky znajduje się wielokulturowa osada rozciągnięta wzdłuż rzeki Styr. W 1975 r. M. Peleszczyszyn znalazł tutaj fragmenty ceramiki późnej fazy kultury ceramiki wstęgowej, kultury amfor kulistych, kultury ceramiki sznurowej i z wczesnego okresu epoki brązu¹.

Ryc. 1. Towpyżyn Młynowski, obl. Równe. Lokalizacja stanowisk: 1 — grób kultury amfor kulistych, 2 — osada wielokulturowa
Abb. 1. Towpyżyn Młynowski, Kreis Równe. Lokalisierung der Fundstellen: 1 — Grab der Kugelampherkultur, 2 — mehrere Kulturen umfassende Siedlung

Рис. 1. Товпыжин Млынський, обл. Ровно. Локалізація пам'ятника: 1 — погребення культури шаровидних амфор, 2 — многослойне поселення

OPIS GROBU I MATERIAŁÓW

Grobowiec w kształcie prostokąta, zbudowany z ośmiu wielkich płyt kamiennych o grubości 0,2–0,3 m zorientowany był wzdłuż osi wschód–zachód (ryc. 2). Długość komory grobowej wynosiła 2 m przy dnie i 2,3 m w górnej części, a szerokość około 1 m. Przykrywa grobowa znajdowała się na głębokości 0,3 m od powierzchni i była złożona z dwóch płyt o wymiarach 1,45 x 1,1 m (zachodnia) i 1,6 x 0,9 m (wschodnia). Dłuższe ściany — północna i południowa składały się z dwóch płyt każda, przy czym płyty od strony zachodniej były dłuższe. Wysokość ścian wynosi 0,8–0,85 m. Dla wzmocnienia i uszczelnienia płyt konstrukcji w rogach i wzdłuż ścian wpasowano małe kamienie. Dno wkopane w calec znajdowało się na głębokości 1,3 m od powierzchni gruntu (0,8 m w środku).

Na północ od grobu, przy jego północno-wschodnim rogu odkryto jamę o wymiarach 2,55 x 1,60 m i dnie na głębokości 0,9 m. Znalaziono w niej ułamki kamieni o wymiarach od 5 x 5–10 x 15 cm do 20 x 30 cm, ułożone na głębokości 10–15 cm powyżej jej dna. Na dnie jamy znajdowały się kości zwierzęce, fragmenty kości ludzkich, fragmenty naczyń i ułamki przepalanej gliny.

Jama związana była z budową grobowca i być może reprezentuje jakąś formę rytuału pogrzebowego (fragmenty kości ludzkich).

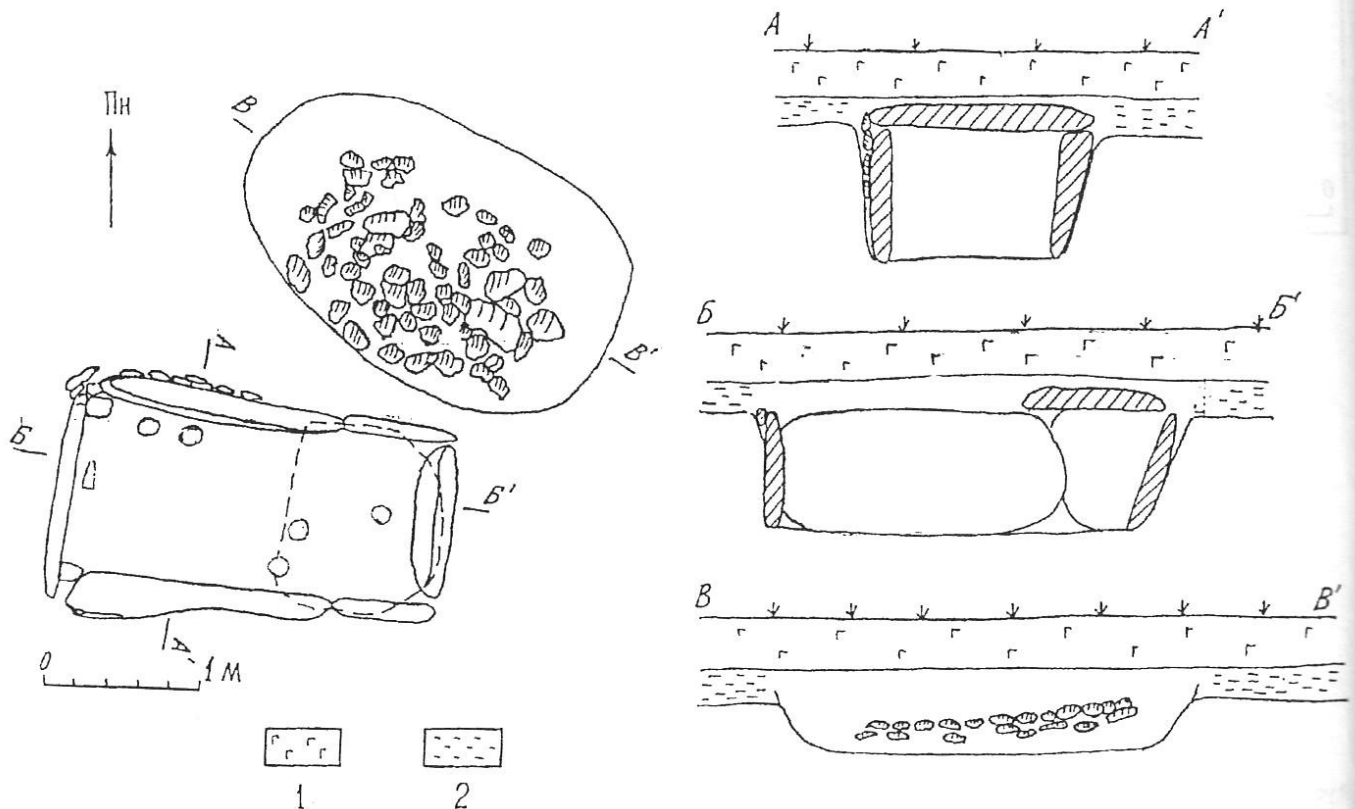
Zachowane w grobowcu szczątki ludzkie spoczywały w pozycji skurzonej z głową skierowaną na zachód. Według antropologa T. Nazarowej z Instytutu Archeologii NAN Ukrainy szkielet należał do mężczyzny w wieku 40–50 lat.

W centralnej części pochówki odkryto dwa częściowo zniszczone naczynia (tabl. I, 1,5), a w zachodniej części, przy północnej ścianie dwie amfory (tabl. I, 2,3). Przy ścianie zachodniej leżały dwie siekiery (tabl. II, 1,2), przy czym większa z nich

koło czaszki zmarłego. We wschodniej części grobu znajdowało się jeszcze jedno naczynie (tabl. I, 6), a w zachodniej i wyrzuconej (przez pług) ziemi ułamki dwóch następnych garnków (tabl. I, 4), kościane dłuto, fragmenty kościanej ozdoby (tabl. II, 6,7), cztery wióry krzemienne, a obok nich drapacz (tabl. II, 9).

Inwentarz grobowy składał się z następujących zabytków:

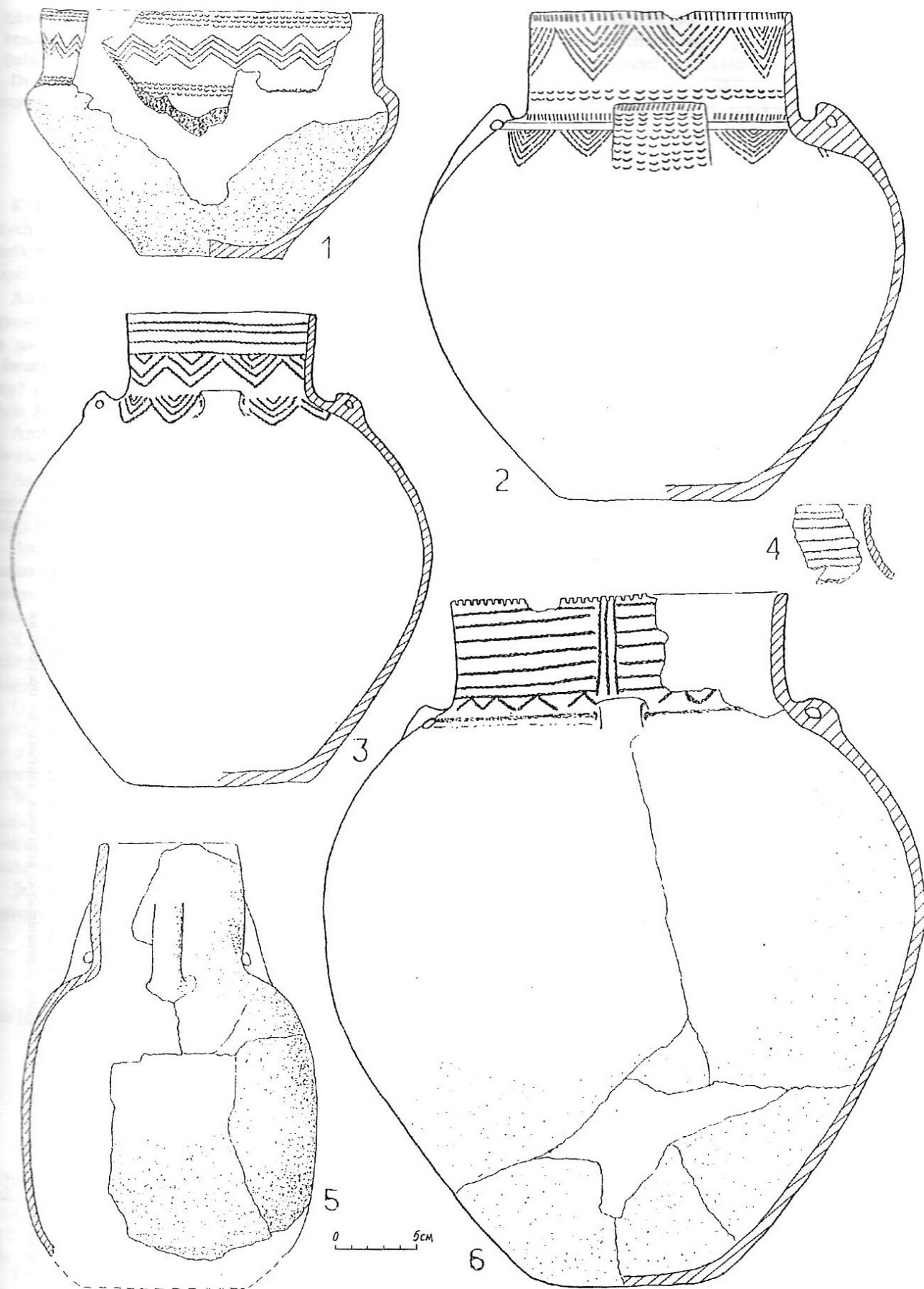
1. Amfora o kształcie kulistym, z cylindryczną szyjką i płaskim dnem. Na barku umieszczone są symetrycznie cztery poziomo przekłute uszka. Starannie wygładzona powierzchnia jest zdobiona rytymi liniami w kształcie trójkątów, wypełnionymi białą farbą oraz ornamentem stempelkowym w postaci poziomych kresiek i łuczników. Wymiary: wysokość 30 cm, średnice: brzuśca — 30 cm, wylewu — 16 cm, dna — 12 cm (tabl. I, 2).
2. Amfora o kształcie kulistym z cylindryczną szyją i płaskim dnem. Na barku naczynia — cztery symetrycznie umieszczone ucha. Pod wylew amfora zdobiona jest czterema poziomymi odciskami sznura, poniżej ornamentem sznurowym ułożonym w zwisające trójkąty. Wymiary: wysokość — 29 cm, średnice: brzuśca — 26 cm, wylewu i dna — 11 cm (tabl. I, 3).
3. Amfora o jajowatym kształcie z wysoką cylindryczną szyjką i małym, płaskim dnem. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się cztery małe uszka. Szyjka zdobiona siedmioma poziomymi odciskami sznura, które rozdzielone są trzema liniami pionowymi. Poniżej nich linia sznurów w postaci zygzaka. Na krawędzi naczynia znajduje się głębokie nacinanie. Wymiary: wysokość — 45 cm, średnice: brzuśca — 37 cm, wylewu — 21 cm, dna — 14 cm (tabl. I, 6).
4. Fragment jajowatej amfory z wysoką szyjką i małymi, wąskimi poziomo przekłutymi uszkami. Wymiary: średnice brzuśca — 19,5 cm, wylewu — 9,5 cm (tabl. I, 5).
5. Fragment głębokiej, dwustożkowatej misy z cylindryczną szyjką. W dolnej i górnej części szyja zdobiona potrójną poziomą linią łuczków, pomiędzy nimi poczwórna ostro-

Ryc. 2. Towpyżyn Młynowski, obl. Równe. Plan i przekroje grobu: 1 — humus, 2 — calec

Abb. 2. Towpyżyn Młynowski, Kreis Równe. Plan und Durchschnitte des Grabs 1 — Humus, 2 — gewachsener Boden

Рис. 2. Товпыжин Млыновский, обл. Ровно. План и разрез погребения: 1 — гумус, 2 — материк

Tabl. I. Towpyżyn Młynowski, obl. Równne. Ceramika z wyposażenia grobu
 Taf. I. Towpyżyn Młynowski, Kreis Równne. Keramik aus der Grabausstattung
 Табл. I. Товпыжин Млыновский, обл. Ровно. Керамика из погребения

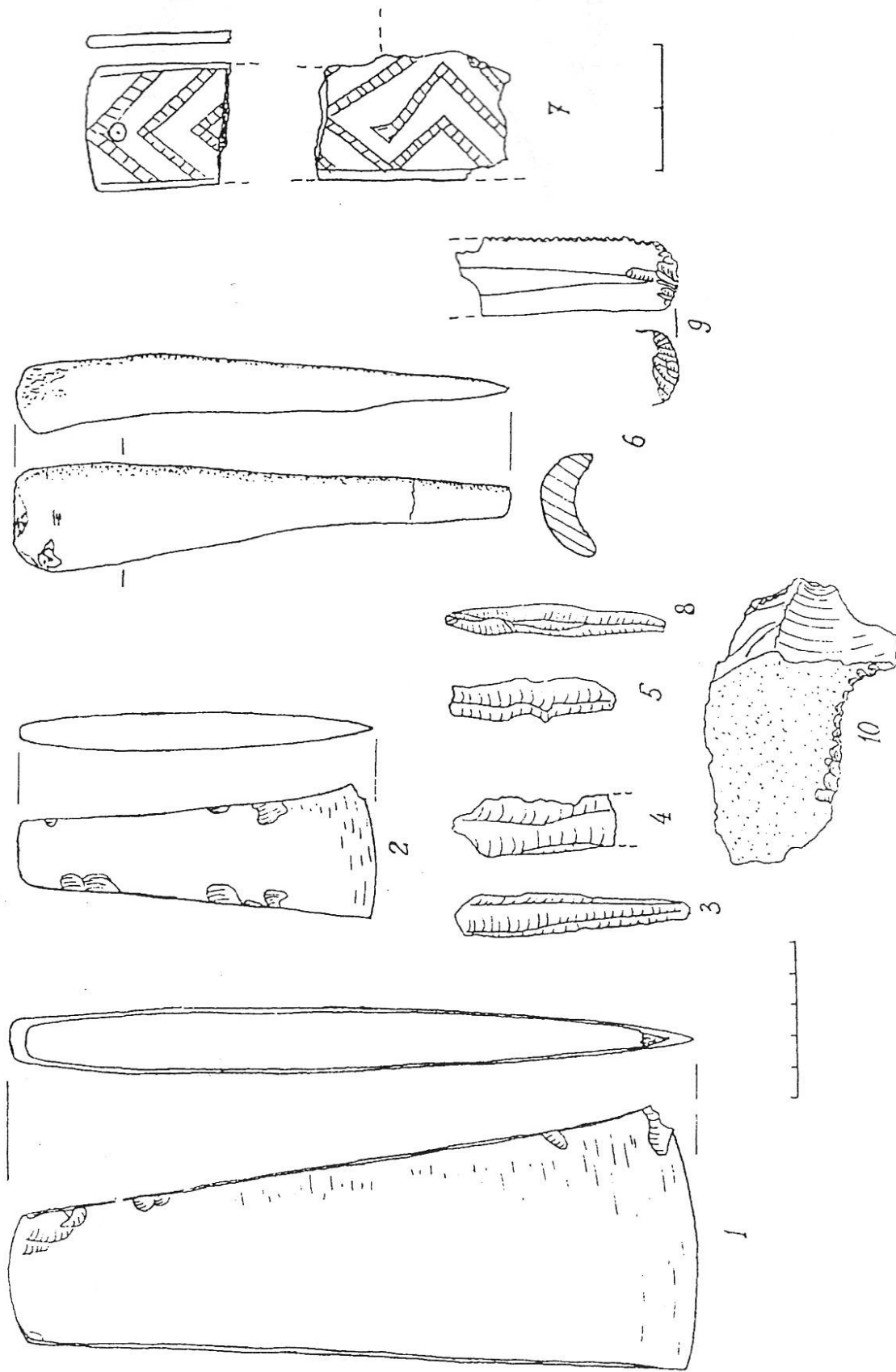

Табл. II. Товружун Млунowski, обл. Рóвне. Krzemienne i kościane elementy z wyposażenia grobu
 Taf. II. Товружун Млунowski, Kreis Równe. Feuerstein- und Knochenelemente aus der Grabausstattung
 Табл. II. Товпыжун Млыновский, обл. Ровно. Кремневые и костяные находки из погребения

likową linią rytą. Wymiary: wysokość — 17 cm, średnice: brzuśca — 22,5 cm, wylewu — 21,5 cm, dna — 9 cm, (tabl. I, 1).

Do wyrobów ceramicznych należy również fragment wylewu naczynia zdobiony ornamentem sznurowym (tabl. I, 4).

ANALIZA MATERIAŁU

Konstrukcja grobu jest typowa dla kultury amfor kulistych. Podobne obiekty odkryto w Iwanji, obł. Równe², Wielkiej Słobodke, obł. Chmielnicka i Uwysła, obł. Tarnopol³.

Amfory o kształcie kulistym z cylindryczną szyją są typowe dla kultury amfor kulistych. Najbliższych analogii do naczyń z grobu z Towpyżyna dostarczają odkrycia z Iwanji, obł. Równe⁴, Wilchowa, obł. Lwów⁵, Horodnicy⁶ i Dowge⁷, obł. Tarnopol i amfory ze stanowiska Małe Jodkowicze na Białorusi⁸.

Amfory typu kujawskiego i misa mają analogie również wśród materiałów z Polski (np. Szymborz)⁹.

Amfory o jajowatym kształcie z długim uchem znaleziono między innymi w Aneta, obł. Żytomierz¹⁰, Niżakajewie, obł. Lwów¹¹.

Analogiczne pod względem formy i ornamentu misy pochodzą z następujących stanowisk: Iwanje, obł. Równe¹², Kuczyna, woj. Włocławek¹³, Smorzewo, woj. Płock¹⁴, Chojewo, woj. Białystok¹⁵.

Z grobu pochodzą także dwie klinowate, czworosienne siekiery, gładzone na całej powierzchni. Większa z nich ma długość 22 cm, szerokość ostrza 9 cm, grubość 2,2 cm (tabl. II, 1). Mniejsza o długości 11,5 cm, szerokości ostrza 4 cm i grubości 1,3 cm (tabl. II, 2). Wykonano je prawdopodobnie z krzemienia wołyńskiego. Obydwie siekiery są charakterystyczne dla wytwórczości kultury amfor kulistych.

W pochówku znaleziono również półokrągłe w przekroju dłuto (ryc. 4: 6) analogiczne do okazów pochodzących z Mierzanowic, woj. Tarnobrzeg¹⁶, Małych Jodkowicz na Białorusi¹⁷.

Interesująco przedstawiają się dwa fragmenty ozdoby wykonane z płaskiej kości zwierzęcej o szerokości 2 cm

i grubości 0,2 cm. Na jednej, dobrze wygładzonej powierzchni cienkimi liniami wryty jest ornament w postaci „drabinki” załamanej pod kątem.

Ozdoby kościane z podobnym ornamentem zarejestrowano w Strzelcach, woj. bydgoskie¹⁸. W grobie I w Janiszewku, woj. włocławskie¹⁹.

Według geologów najbliższe złoża kamienia, z którego zbudowany był grobowiec znajdują się w odległości około 20 km pomiędzy rzeką Styr a Ikwą.

Przypisy

¹ M. A. Pelesyčišin, *Raskopki na Volyni*, [w:] Archeologiczne odkrycia 1975 g., Moskwa 1976, s. 376.

² I. K. Svešnikov, *Nove pochovanija kul'turi kuljastich amfor u Rovens'koj oblasti*, „Archeologija”, Nr 11/1973, s. 63—69; I. K. Svešnikov, *Kul'tura šarovidnych amfor*, Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov, v. B1—27, 1983, s. 25—26, ryc. 4.

³ I. K. Svešnikov, *Kul'tura...*, s. 42, 51, ryc. 11.

⁴ *Ibidem*, s. 25, tabl. VI, 8; Svešnikov, *Nove...*, ryc. 6, 8.

⁵ I. K. Svešnikov, *Kul'tura...*, tabl. IV, 6, 7.

⁶ *Ibidem*, s. 42, tabl. XVII, 11.

⁷ *Ibidem*, s. 40—41, tabl. XVI, 12; Ju. M. Maleev, *Megalitični grobnici na Ternopil'sčini*, „Archeologija”, nr 2/1971, s. 58, ryc. 2, 19.

⁸ M. M. Černajauski, *Znachodki kul'turi šaropadobnych amfor na Grodzeńšcyne*, [w:] *Archeologičnye poiski Grodzeńšcyne*, Grodno 1992, ryc. 1, 6, 7.

⁹ S. Nosek, *Kultura amfor kulistych w Polsce*, Wrocław, 1967, s. 88, ryc. 36.

¹⁰ I. K. Svešnikov, *Kul'tura...*, tabl. IX, 10.

¹¹ *Ibidem*, tabl. III, 5, 9, 10.

¹² I. K. Svešnikov, *Nove...*, ryc. 3, 1. *Ibidem*, tabl. VI, 2.

¹³ S. Nosek, *op. cit.*, s. 120—121, ryc. 68, 1, 2.

¹⁴ *Ibidem*, s. 155, ryc. 103.

¹⁵ *Ibidem*, ryc. 108, 3.

¹⁶ *Ibidem*, ryc. 118, 2, 3.

¹⁷ M. M. Černajauski, *op. cit.*, ryc. 1, 6, 7.

¹⁸ S. Nosek, *op. cit.*, s. 97, ryc. 44, 2.

¹⁹ *Ibidem*, s. 118, ryc. 63, 4.

Jurij Malejew, Bogdan Prysyczepa

Ein neues Grab der Kugelampherkultur in Wolynien

Zusammenfassung

Im Beitrag werden die Materialien aus dem Grab der Kugelampherkultur dargestellt, das in Towpyżyn Młynowski in der Ukraine entdeckt wurde. Das Grab wurde 1994 entdeckt, die Rettungsarbeiten wurden 1994 und 1995 durchgeführt. Die Fundstelle ist am linken Ufer des Flusses Styr gelegen.

Das Grab von der Form einer rechteckigen Kiste wird aus 8 Steinplatten (0,2—0,3 m dick) gebaut. Die Kiste ist 2—2,3 m x 1 m groß. Der Deckel befand sich unter der Oberfläche, 0,3 m tief und bestand aus zwei weiteren

Steinplatten (1,45 x 1,1 m und 1,6 x 0,9 m). Das Ganze lag in Richtung Osten-Westen orientiert. Nördlich von diesem Objekt wurde eine 2,55 x 1,6 m große Grube mit Tierknochen und menschlichen Knochenfragmenten entdeckt. Die menschlichen Skelettreste ruhte in Hockstellung mit dem Kopf nach Westen gerichtet. Laut anthropologischen Angaben sei es Skelett eines Mannes im Alter 40—45.

Ausstattung des Grabs: zwei zentral gelegene Gefäße (Taf. I, 1, 5), zwei Amphoren an der nördlichen Seite (Taf.

I, 2, 3), zwei Feuersteinäxte an der westlichen Wand (Taf. II, 1, 2), in der Schädelnähe, Gefäß im östlichen Grabteil (Taf. I, 6), Fragmente von zwei anderen Gefäßen im westlichen, teilweise zerstörten Teil (Taf. I, 4) und Knochenmeißel (Taf. II, 6), Knochenschmuckfragment mit

Ornament (Taf. II, 7), vier Späne, Kratzer und Spaltstückgefäß (Taf. II, 3—5, 8, 9, 10).

Das Grab ähnelt — sowohl seine Konstruktion als auch die Ausstattung — anderen derartigen Objekten aus Wolynien und anderen Provinzen der Kugelampherkultur.

Юрий Малеев, Бордан Прищена

Новое погребение культуры шаровидных амфор на Волыни

Резюме

Настоящая статья является публикацией материалов из погребения культуры шаровидных амфор, открытого в местности Товпыжин Млыновский в Украине (область Ровно). Открытие совершено в 1994 году, а охранно-спасательные работы проведены в 1994 и 1995 годах. Памятник находится на правом берегу реки Стырь.

Погребение, имеющее форму прямоугольного ящика, было сооружено из 8 каменных плит (толщиной 0,2—0,3 м). Его размеры — 2,0—2,3 x 1 м. Крышка находилась на глубине 0,3 м от дневной поверхности и состояла из двух каменных плит (1,45 x 1,1 и 1,6 x 0,9 м). Погребение было ориентировано по линии восток-запад. Севернее этого объекта открыта яма размером 2,55 x 1,6 м, содержащая кости животных и фрагменты человека. Сохранившиеся в погребении останки находились в скорченном положении го-

ловой на запад. Согласно антропологическим данным скелет принадлежал мужчине в возрасте 40—50 лет.

Погребальный инвентарь составляли: два сосуда, обнаруженные в центральной части (табл. I, 1,5), две амфоры, лежащие у северной стены (табл. I, 2, 3), два кремневых топора у западной стены (табл. II, 1, 2), вблизи черепа сосуд в восточной части погребения (табл. I, 6), фрагменты двух сосудов из западного участка, частично уничтоженного (табл. I, 4), а также костяное долото (табл. II, 6), фрагмент орнаментированного костяного украшения (табл. II, 7), четыре ножевидные пластины, скребок и орудие на отщепе (табл. II, 3—5, 8, 9, 10).

Конструкция погребения, как и сопровождающий инвентарь, сближают его с подобными объектами с Волыни и других провинций культуры шаровидных амфор.